

Het Beleeftde Genot vzw

Tiende Thomas Mannlezing

HET LEF VAN NICCOLO MACHIARELLI

**Hedendaagse levenslessen voor de
vrije mens vanuit een 16de -eeuwse
politieke denker**

Tinneke BEECKMAN

Zondag 21 november 2021, De Braambeier Zedelgem

Bijlage Toverberg 63 – Winter 2021

Foto Bart Madou

Tinneke Beeckman

Inleiding op de lezing door Bart Madou, voorzitter van Het Beleefde Genot vzw

Goeiemorgen Dames en Heren,

Welkom op onze tiende Thomas Mannlezing.

Sta mij toe een korte inleidende beschouwing te geven bij het onderwerp van vandaag.

Weinig historische figuren hebben hun naam geleend voor een adjectief: Homerus, Socrates, Plato, Aristoteles, Euclides, de religieuze leiders: Boeddha, Confucius, Christus, Mohammed, Luther, Calvijn, Jansenius, en verder hebben we figuren als Dante - dantesk, nietwaar -, Copernicus, Newton, Descartes en al dichter bij ons Marx, de politieke zwaargewichten Lenin, Stalin, Mao, maar ook schrijvers: Kafka - van Kafka zijn er zelfs drie adjectieven afgeleid: Kafkaans, kafkaiaans, kafaësk -, Proust enz., jullie zullen er zelf nog wel meer vinden.

Voor Machiavelli heeft men dan machiavellistisch bedacht. Nou, als iemand je machiavellistisch noemt, dan klinkt dat niet al te positief. Machiavellistisch, staat dat niet voor onbetrouwbaar, wispelturig, geneigd tot manipuleren? Nu, als er iemand geen machiavellist was, dan was het wel Machiavelli zelf.

Wie Machiavelli zegt, die denkt meteen aan zijn bekendste werk: *Il principe*, *De heerser* of *De vorst*.

Zoals in die tijd wel gebruikelijk was, is *Il principe* in feite een vorstenspiegel, een soort handleiding voor de vorst, de monarch, van hoe hij zich dient te gedragen als heerser. Daarbij is het heel belangrijk te weten bij Machiavelli dat de vorst steeds het algemeen belang van zijn onderdanen voor ogen moet houden (al wordt dat algemeen belang wel eens verwisseld met eigenbelang). En als je als heerser, steeds met dat algemeen belang voor ogen, soms enkele van je tegenstanders moest uitschakelen, tja, dan was dat maar zo, zei Machiavelli. Een straffe bewering uit *Il Principe* wil ik jullie niet onthouden: voor een goede vorst (goed niet in de morele betekenis van het woord maar als degelijk, be-

kwaam...), voor een goede vorst is het aangewezen om niet zozeer geliefd te zijn bij je onderdanen, dan wel gevreesd.

Maar men vergeet vaak dat Machiavelli naast *Il Principe* onder meer ook de *Discorsi* geschreven heeft en met wat goede wil zouden wij de *Discorsi* zelfs als een *Anti-il Principe* kunnen beschouwen, althans op verschillende plaatsen.

Il Principe is in feite een visie vanuit een top-down standpunt: de elite ('*i grandi*' in *Il Principe*) tegenover het volk; de *Discorsi* daarentegen vertrekt vanuit het volk, de zaak van het volk, de *res publica* oftewel de republiek. Hier toont Machiavelli zich zoals hij was – of toch vaak was –: een overtuigd republikein.

Wij mogen ook niet vergeten dat wij Machiavelli moeten zien als een kind van zijn tijd. Iemand uit einde 15de, begin 16de eeuw beoordelen met onze huidige criteria houdt dus wel enig gevaar in. Andere waarden, andere zeden, in een half millennium kan de kijk op zaken zoals politiek wel enigszins veranderen. Bovendien was Machiavelli een burger van Florence, één van de stadstaten of stadsrepublieken (naast het Vaticaan, Milaan, Venetië en vele anderen) van het verbrokkelde Italië. In die tijd waren het rampzalige en wispelturige tijden. Het gekke is bijvoorbeeld dat je in die tijd in Florence kon gaan slapen in de wetenschap dat Milaan je bondgenoot en Venetië je vijand was, maar dat je 's anderdaags kon opstaan en dat de rollen omgekeerd waren: Milaan je tegenstander en Venetië je bondgenoot. Vijandschap, bondgenootschap, het veranderde op stel en sprong. In dergelijke omgeving moest je erg diplomatisch kunnen zijn en dat was Machiavelli heel zeker, het was trouwens zijn beroep. Gedurende tientallen jaren als diplomaat werd hij daar heel bekwaam in, als geen ander wist hij te duiden wat er voor de schermen gebeurde en aan te voelen wat er zich achter de schermen afspeelde. Dat hij over een grote portie vermetelheid en lef beschikte, is hem steeds goed uitgekomen, maar hierover laat ik liever Tinneke Beeckman aan het woord.

Tinneke, alstublieft, ga je gang.

Tekst bij de 10de Thomas Mannlezing door Tinneke Beeckman

Waarom nog Machiavelli lezen?

Waarom zou je je nog om denkers uit het verleden bekommeren? Een van de vele redenen kan zijn dat in die werken culturele en politieke schatten verborgen liggen waar je veel aan hebt, vooral als het moeilijk gaat. Dat dacht de Renaissancedenker Machiavelli al, vijfhonderd jaar geleden. En dat argument telt nog steeds.

Machiavelli (1469-1527) leefde in bijzonder woelige tijden en had heel wat persoonlijke tegenslagen te verwerken. Hij maakte blitzcarrière als een soort reizend diplomaat voor de korte periode waarin Florence een vrije republiek was (1498-1512). Wanneer die republiek in 1512 ten val komt, en de autoritaire aristocratische familie De' Medici de macht herovert, wordt hij gevangengezet, gefolterd, vrijgelaten en verbannen. In ballingschap schrijft hij zijn politieke werken, waaronder het beruchte *Il Principe*. In mijn recente boek *Machiavelli's Lef. Levensfilosofie voor de vrije mens* (Boom, 2020), beschrijf ik die werken – vooral zijn *Discorsi, gedachten over staat en politiek* - als pleidooien voor vrijheid en gelijkheid van burgers. Machiavelli is volgens mij dus niet de cynische machtswellusteling waarvoor hij aanzien wordt ('machiavellisme' staat gelijk aan 'het doel heiligt de middelen', maar Machiavelli's denken is veel complexer).

In 1513 zit Machiavelli diep in de put: Italië is verdeeld door gewelddadige conflicten en buitenlandse invallen; decadente, corrupte pausen voeren oorlog, hijzelf is aan de kant geschoven. Beterschap lijkt niet in zicht. Op een avond schrijft hij een van de bekendste en meest ontroerende brieven uit de Renaissance, waarin hij zijn dagelijks leven uit de doeken doet (aan Francesco Vettori, op 10 december 1513). Hij vertelt hoe hij overdag zijn landgoed te paard bezoekt. Op rustige plekjes leest hij wat gedichten van Petrarca of Ovidius. Nadien speelt hij kaart met de lokale bewoners in een taverne. 's Avond legt hij zijn 'gewone kleren vol slijk en vuil af', trekt hij 'koninklijke ceremoniële gewaden aan' en be-

treedt hij de hoven van antieke historici, filosofen en schrijvers, aan wie hij vragen stelt. In zijn rijkgevulde bibliotheek – met overgeleverde teksten van Livius, Tacitus, Lucretius, Cicero, Seneca en vele anderen - heeft hij het gevoel gesprekken te voeren. In zijn zoektocht schaamt hij zich niet met auteurs *'te spreken en te vragen naar de redenen achter hun handelen. Hoffelijk behandelen zij mijn vragen, en vier uur lang voel ik geen verveling, vergeet ik alle zorgen, vrees ik geen armoede en ben ik niet bang voor de dood.'*

Machiavelli vindt in de oudheid antwoorden op fundamentele vragen: wat is vrijheid, wat is de essentie van politiek handelen, hoe organiseer je burgerschap? Maar hij beseft dat het heden nooit een herhaling is van het verleden. In de moderniteit heeft een breuk plaatsgevonden: het politieke ideaal van harmonie dat in Plato's en Aristoteles' denken naar voren komt, is onhaalbaar geworden. Bij de Romeinen bespeurt Machiavelli wel kwaliteiten die zijn tijdgenoten lijken te ontberen: ze hebben een diepere liefde voor vrijheid, ze begrijpen de noodzaak en de fortuin beter, ze reflecteren over de deugd en hun politieke model wordt niet door een monotheïstische godsdienst (met een absolute waarheidsclaim) beïnvloed. Machiavelli beschouwt de oudheid dus als een geschenk, vooral voor politieke inzichten. En precies dat gevoel overvalt mij telkens ik zijn boeken vastneem; alsof ik een juwelendoosje mag openen waarin fonkelende edelstenen verborgen liggen.

Tinneke Beeckman,

Santi di Tito – Portret van Niccolo Machiavelli – Palazzo Vecchio

Van zijn omgang met de klassieken schetst Machiavelli een schitterend beeld in wat gerust de beroemdste brief uit de Italiaanse letterkunde genoemd mag worden. In deze brief (op 10 december 1513 geschreven aan zijn vriend Francesco Vettori) beschrijft Machiavelli hoe hij de dag doorbrengt in het dorpje waar hij zich na zijn ontslag heeft moeten terugtrekken. 's Ochtends vroeg houdt hij toezicht op houthakkers in een perceel bos dat hij bezit. Dan inspecteert hij een plek die is ingericht om vogeltjes te vangen, en leest daar wat Latijnse en Italiaanse dichters. Vervolgens gaat hij naar de taveerne, en praat wat met passanten. Tussen de middag eet hij thuis, samen met zijn gezin. Dan gaat hij weer terug naar de taveerne, om urenlang in een verhitte sfeer te kaarten en triktrakken met wie hij daar aantreft: de waard, een slager, een molenaar, twee steenbakkers. Tot de avond valt, en hogere dingen roepen: *"s Avonds ga ik terug naar huis, en begeef ik me naar mijn studeerkamer. Alvorens die binnen te gaan trek ik mijn bemodderde, bevuilde plunje uit, en hul mij in gewaden die passen in hoven en paleizen. In deze stemmige kleding treed ik dan binnen in de hoven van vroeger, bij de mensen van weleer. Zij verwelkomen mij vriendelijk in hun midden, en dan voed ik mij met de enige spijs die de mijne is, de spijs waarvoor ik geboren ben. Dan durf ik het woord tot hen te richten, en hun te vragen naar het waarom van hun doen en laten. Vriendelijk geven zij dan antwoord, en dan is er vier uur lang niets dat mij hindert: dan vergeet ik al mijn zorgen, dan vrees ik de armoede niet, dan ben ik niet bang voor de dood; dan gaat mijn hele wezen op in hen.'*

Het Beleefde Genot vzw

Doornlaan 8,
8210 Zedelgem

0498.73.58.73

www.hetbeleefdegenot.be

info@hetbeleefdegenot.be